

Maria VÂTCĂ
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Personaje biblice în textele ceremoniale specifice obiceiului colindatului în Valea Almăjului, jud. Caraș-Severin

Abstract: (Biblical characters in ceremonial texts specific to the carolling custom in Valea Almăjului, Caraș-Severin county) The purpose of the present paper is to depict some of the biblical characters found in ceremonial texts (carols, star songs, songs for the saints „tropar”) integrated into the carolling customs practiced in the period of winter holidays with reference to the Almăj Valley, Caraș-Severin county.

Carols are creations of mystic character, with a certain original and traditional value, characterized by a special variety of themes and images. These ceremonial texts belong to the area of oral traditional culture, being known as creations by variants, thus having, in the space previously mentioned, a big number of such texts.

We will make reference, of all the characters taken from biblical writings, to the following: God („Dumnedzău” or „Domnul”), The Son of God – Jesus Christ („Cristos” or „Mesia”), Virgin Mary („Maica Prieșiestă”), Adam and Eve, Moses, Elijah, John the Baptizer („Sfintu Ion” or „Sîncionu”), the angels, the shepherds, Herod, the Magi (the three Princes from the East), Judas, also analysing the different names which are used to call them.

It should be said that the actions in which many of them are involved are, sometimes, adapted to the Romanian traditional life, their implication into biblical events being a symbolic, rather than an accurate one.

Furthermore, it should be mentioned that this type of paper cannot be complete as some of the texts have been lost, some, already harvested, are incomplete, modified, having lost their original form, while others are going to be discovered in future inquiries on the field.

Keywords: custom, traditional culture, The Almăj Valley, carolling, biblical characters

This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network.

Rezumat: Lucrarea de față își propune să ia în discuție câteva dintre personajele biblice întâlnite în textele ceremoniale (colinde, cântece de stea, tropare) integrate în obiceiul colindatului, practicat în perioada sărbătorilor de iarnă, cu referire la Valea Almăjului, județul Caraș-Severin.

Colindele sunt creații cu caracter mistic, magic, de o certă valoare artistică originală și tradițională, caracterizate printr-o deosebită varietate tematică și imagistică. Aceste texte ceremoniale aparțin spațiului culturii tradiționale orale, fiind cunoscute drept creații prin variante, în zona amintită întâlnindu-se, de altfel, numeroase variante ale unor asemenea texte.

Dintre personajele preluate din scrierile biblice în aceste creații populare ne vom referi la următoarele: Dumnezeu („Dumnedzău” sau „Domnul”), Fiul lui Dumnezeu – Iisus Hristos („Cristos” sau „Mesia”), Maica Domnului („Maica Prieșiestă”), Adam și Eva, Moise, Sfântul Ilie, Sfântul Ioan Botezătorul („Sfintu Ion” sau „Sîncionu”), îngerii, păstorii, Irod, magii (cei trei crai de la Răsărit), Iuda, analizând, de asemenea, și diferitele nume sub care ele apar.

Demn de semnalat este faptul că acțiunile la care sunt supuse multe dintre aceste personaje sunt, uneori, adaptate vieții tradiționale românești, implicarea lor în evenimentele biblice nefiind fidelă, ci doar simbolică. De menționat că un astfel de studiu nu poate fi integrator din cauza faptului că unele texte s-au pierdut, altele – deja culese – sunt incomplete, modificate, nemaifiind cunoscută forma lor originală, iar altele urmează a fi redescoperite în viitoare anchetele de teren.

Cuvinte-cheie: obicei, cultură tradițională, Valea Almăjului, colindat, personaje biblice.

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competițivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).

Textele ceremoniale prezente în obiceiul colindatului (ca formă de urare), mai cu seamă colindele propriu-zise, sunt caracterizate „printr-o mare varietate tematică și imagistică, determinată de caracterul individualizat al urării” (Pop, Ruxăndoiu 1978, 156). Colindele sunt creații cu caracter mistic, magic, imaginar, constituind realități concrete ale fenomenului muzical popular, de o certă valoare artistică originală și tradițională (Ursu 1958, 31)¹.

Analizând creațiile specifice (colindele, cântecele de stea) din această principală manifestare a obiceiurilor de iarnă din Valea Almăjului, se poate observa o prezență semnificativă a personajelor biblice în colinda de tip tradițional și una generalizată în cântecele de stea. De regulă, acțiunile la care sunt supuse ele (cum ar fi căutarea Fiului de către Maica Domnului ori anumite fapte întreprinse de sfinți) nu sunt fidele relatărilor biblice. Uneori, apar alăturate figuri precum Bătrânul Crăciun, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfântul Ilie, Iuda, Maica Domnului, personalități ce aparțin unor planuri diferite (biblic, legendar, istoric) și unor epoci diferite, dar faptele sunt, de regulă, adaptate vieții tradiționale românești, implicarea lor fiind doar la nivel simbolic.

Precizăm, de asemenea, că studiul de față nu-și propune a fi integrator, deoarece nu am avut acces la toate textele ceremoniale folosite în arealul amintit. Multe dintre ele s-au pierdut de-a lungul timpului, altele – culese de folcloristul Nicolae Ursu – au fost supuse cenzurii, nepublicate, trunchiate, pe altele urmează să le redescoperim în urma anchetelor de teren, iar altele nu au fost redată integral în culegeri. Pe de altă parte, lucrarea nu epuizează toate figurile reprezentative pentru tema în discuție, cu exemplele aferente acestora.

*

DUMNEZEU sau **DOMNUL** este Divinitatea supremă, Creatorul cerului și al pământului, al cărui nume e impropriu, deoarece nu a fost făcut cunoscut oamenilor (conform scrierilor biblice, numele care i-a fost transmis lui Moise este „Eu sunt Cel ce Sunt” – *Ieșirea* 3: 14) (Braniște, Braniște 2001, 144). În natura Sa, Dumnezeu este duh (spirit) (Douglas 1995, 356), cunoscut ca Trinitate: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt (Braniște, Braniște 2001, 519).

În textele ceremoniale din Valea Almăjului apar două denumiri ale lui Dumnezeu: *Domnul* și *Dumnîedzău / Dumnezău* (în pronunție locală). În unele colinde, numele e strâns legat de urarea de final: „[...] Dacă **Dumnezău** ne va ajuta, / La anu n-om împreuna.»” (Petrovici 1935, 41). De asemenea, termenul este inclus în structura refrenului, format, uneori, prin repetarea acestuia și a unei variante flexionare a sale, după cum se constată într-o colindă din Dalboșeț: „Dă-ne, gazdă, colăcelu, / **Domnului, Domnului, Doamne**, / Să-ți trăiască micucelu, / **Domnului, Domn**”².

Numele lui Dumnezeu apare și cu valoare de interjecție (exprimând uimirea), în calitate de termen incident, aproape desemantizat, în structura textului (nefiind vorba propriu-zis de o adresare directă): „Aicea, **Doamne**, aicea, / Este-o masă mare-ntinsă / De gazde, **Doamne**, cuprinsă”³. Același stil dialogat, incluzând numirea directă a Divinității ca personaj, se remarcă în următorul colind: „Iși, aișia, **Doamnie**-aiși, (bis) (a) / Iest'o masă marie-ncinsă, / Dă boieri, **Doamnie**, cuprins'. / Iară-n fruncie șinîe șagîe? (bis) / Șăgîa **bunul Dumnîedzău**. (bis) / După **bunul Dumnîedzău** (bis) / Șăgîa bătrînu. (bis) / [...] /

¹ Precizăm că, în lucrarea de față, redarea fonetică a textelor este aproximativă, cu respectarea scrierii cu *î* a textelor culese de Nicolae Ursu și de Emil Petrovici.

² Ion Băcilă, 82 de ani, rapsod, fost dirijor al corului Bisericii Ortodoxe din Dalboșeț.

³ Nicolae Piescu, 83 de ani, cântăreț de strană, Bozovici.

Tu, **Doamnă**, când ci-ai făcut (bis) / Încă io ci-am sprijonit, (bis) / Și la Iordan că ci-am duso (bis) / Și numie frumos Ț-am pus. (bis) / Ț-am pus **bunul Dumniędzău**, (bis) / Ca să nă fieriești de rău. (bis)” (colind din Bozovici) (Ursu 1958, 169).

IISUS HRISTOS, personaj istoric care a trăit în ținutul Palestinei, întemeietorul religiei creștine, este considerat a fi centrul istoriei religioase a umanității, de la El socotindu-se era nouă (Branșițe, Branșițe 2001, 196). Totodată, este cunoscut ca fiind Fiul lui Dumnezeu, una dintre persoanele (ipostasurile) Sfintei Treimi.

În textele ceremoniale din Almăj, specifice colindatului, acest personaj-cheie cunoaște diverse denumiri: *Mesia*, *Hristos* (cu diferite variante grafice), *Iisus*. Deoarece prezența numelui e larg răspândită, vom exemplifica mai jos doar câteva situații. Astfel, în localitatea Gârbovăț circulau odinioară colinde în care apare numele în forma sa regională: „Sculaț, sculaț, mari boieri, (bis) / Vă vin jăuni colindători. (bis) / [...] / Dă văstă **lu'sus Crięstosî**.” (Ursu 1958, 164); „Să-mi fii, gazdo, sănătosî, / Dar dîn văstă lui **Crięstosî**.” (Ursu 1958, 167).

Același termen, în forma lui cunoscută în zonă, este prezent într-o colindă din Bănia, având o altă terminație, potrivită rimei: „O, Isusă, Tu, **Crięstoasă**, (bis) / *Marie, Marie*, / Zarea ta cea măi frumoasă” (Ursu 1958, 165); iată și alte exemple, în care numele propriu are și determinări, reflectând calitățile Sale: „Iest-on măr marie rotatu, / *Leroloi Doamnă*, / [...] / Să-l fiț, gazdo, sănătosî (bis) / Ca dîn văstă lu **Crięstosî**. (bis)” (colind din Bozovici) (Ursu 1958, 168); „Crăciune, moș bătrîne, / Salt-acum și te bucură foarte bine, / Că astăzi ni s-a născut / **Crięstos cel făr' de-nceput**.” (Ursu 1958, 173); „Bucurați-vă și vă veseliți toți oamenii, toți oamenii, / Căci pe **Crięstos împăratul** l-au născut.” (Ursu 1958, 174) (colinde din Borloveni). O variantă a primului text de mai sus am cules-o din Bănia: „Crăciune, Moș bătrâne, / saltă cu noi foarte bine, / **Crięstos** astăzi s-a născut, / craii steauă au văzut. // [...] // Și noi să ne mpreună, / lui **Crięstos** ca să-I cântăm, / mărirea Domnului să fie / de acum până-n vecie”⁴.

O colindă culeasă din Bozovici – *Asta-i sara lu' Ajun* – cuprinde mai multe ocurențe ale numelui discutat: „Asta-i seara lui **Hristos**, / [...] / *Doamne, dă, Domnului Doamne, / Mesia Cel Luminos, / Doamne, dă, Domnului Doamne, / Iar nașterea lui Hristos, / Doamne, dă, Domnului Doamne, / Să vă fie de folos, / Doamne, dă, Domnului Doamne*.”⁵. Semnalăm și aici utilizarea numelui în formula de urare din final, fapt remarcat și în altă colindă din aceeași localitate – *Aicea, Doamne, aicea* –, unde e prezent în urare (spre a fi de bun augur): „Rămâi, gazdă, sănătos / și cu gloate, și cu toți, / dar nașterea lui **Hristos** / să ne fie de folos.”⁶.

FECIOARA MARIA / MAICA DOMNULUI

În Valea Almăjului, prezența Fecioarei Maria în textele ceremoniale este semnalată sub numele de (*Maica*) *Prieșăsta*, *Maica* / *Maică Mărie*, *Simtă Maică Mărie*, *Maică Priacurată*. Uneori, acțiunile atribuite ei sunt adaptate vieții tradiționale românești, implicarea sa în evenimentele biblice nefiind totdeauna fidelă, ci doar simbolică (Vătcă 2014, 351-358).

Într-un cântec din localitatea Bănia, substantivul propriu în discuție are rol de refren: „O, Isusă, Tu, **Crięstoasă**, (bis) / *Marie, Marie*, / Zarea ta cea măi frumoasă, (bis) / *Marie, Marie*” (Ursu 1958, 165); în alt text specific colindatului, cules din Bozovici, regăsim o variantă a numelui în pronunție locală: „Lîngă bunul Dumniędzău (bis) / (A)

⁴ Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor de istorie-geografie, Bănia, născut la Prilipeț.

⁵ Nicolae Piescu, 83 de ani, cântăreț de strană, Bozovici.

⁶ Idem.

Șagie **Maica Prieșesta**, re. (bis) / Lîngă **Maica Prieșesta**, re (bis) / (A) Șagie bătrînul Crășiuni. (bis)” (Ursu 1958, 170). Termenul *Prieșesta* înseamnă „Preacurată”, reprezentând un superlativ absolut – gradul extrem al calității respective; de altfel, este cunoscut faptul că Fecioara Maria e considerată a fi întruchiparea curăției, a fecioriei – „simbolul nonmanifestului, al lucrurilor nerelevante, al lumii primordiale” (Evseev 2007, 103).

ADAM, primul om creat de Dumnezeu din țărână, după Chipul și Asemănarea Sa (cf. *Facerea* 1: 26), simbolizează păcatul originar, dar este și prototipul lui Iisus, acesta fiind numit „Adam cel Nou” (Evseev 2007, 12). În textele ceremoniale apare uneori alături de numele Evei, soția sa: „Bucurați-vă și vă veseliți toți oamenii, toți oamenii, / Căci pe Cristos împăratul l-au născut. (bis) / [...] / **Adam cu Eva** lui în rai se bucură, se bucură” (din localitatea Borloveni) (Ursu 1958, 174).

Ca personaj, mai este integrat în colindul *La marginea râului*, ce se cântă, la sărbătoarea Bobotezei (6 ianuarie), în localitatea Petnic (zona Craina) – așezare din care mulți locuitori s-au mutat în satele almăjene (prin căsătorie) –, când preotul și credincioșii merg la râu pentru a sfinți apele: „Azi raiul cel încuiat / prin botez s-a descuiat, / azi **Adam** s-a dezlegat / de blestem și de păcat. // Azi **Adam** s-a bucurat / că scrisoarea i s-a spart.”⁷

EVA – „prima femeie făurită de Dumnezeu, perechea lui Adam”, „prima mamă a celor vii” – prefigurează latura feminină a bărbatului, dar și „sensibilitatea și vulnerabilitatea ființei umane în elementul său irațional” (Evseev 2007, 191). Este cunoscută ca fiind „moașa omenirii”, iar scoaterea ei din blestemul neascultării se face prin Fecioara Maria (Bălan Mihailovici 2003, 197). Acest aspect este surprins într-un cântec de stea introdus în obiceiul colindatului în perioada mai recentă – *Praznic luminos*: „Raiul cel închis / azi iar s-a deschis, / șarpelui cumplit / capul s-a zdrobit / și **strămoșii** iară, / prin Sfânta Fecioară, / iar s-au înnoit, / iar s-au înnoit.”⁸ Pluralul evidențiat pentru a-i desemna pe Adam și pe Eva sugerează izbăvirea de sub blestemul neascultării a celor doi, dar și a omenirii întregi, prin nașterea lui Iisus din Fecioară.

IOAN BOTEZĂTORUL este un proroc menționat în scrierile biblice ale *Noului Testament*, fiu de preot, cunoscut ca Înainte-Mergătorul lui Iisus Hristos (anunțând venirea Acestuia), dar și cel mai mare om născut din femeie, rudă cu Iisus (mamele lor erau verișoare). E un personaj important în viața bisericească, cel ce L-a botezat pe Iisus în râul Iordan, moment în care se produce una dintre epifaniile sau teofaniile (arătările) Sfintei Treimi, prin revelarea Duhului Sfânt în chip de porumbel, când a avut loc și deschiderea cerurilor. Unii ucenici ai lui au devenit, mai târziu, discipoli ai lui Iisus (Ioan, Iacob, Andrei). Ca proroc („vestitor al vocii lui Dumnezeu în *Vechiul Testament*”) (Ivăniș Frențiu 2012, 196), este ultimul reprezentant al Legii Vechi (cf. *Evanghelia după Luca* 16: 16), considerat a fi noul Ilie, îndeosebi prin atitudinea sa radicală, vehementă, împotriva păcatului.

Este singurul dintre sfinți (alături de Fecioara Maria) căruia i se prăznuiesc, în calendar, și ziua de naștere (24 iunie, zi cunoscută și sub numele de *Drăgaica*), și data morții (29 august) (Aga 2005, 256), care cunosc o serie de practici și obiceiuri în cultura tradițională. Pe lângă acestea, mai este prăznuit Soborul Sfântului Ioan, în data de 7 ianuarie, a doua zi după Bobotează, fiind sărbătorit ca botezător al lui Iisus (Branșiște, Branșiște 2001, 218), fapt ce îi și dă atributul de *Botezător*. Unii cercetători remarcă sărbătorirea nașterii sale în timpul verii,

⁷ Iosif Pușchiță, 75 de ani, cantor, Petnic.

⁸ De regulă, asemenea creații sunt cântate din unele cărți bisericești și cunoscute pe scară largă de credincioși.

după solstițiu, când zilele încep să scadă, în contrast cu serbarea Nașterii lui Iisus Hristos, când ziua începe să crească – fapt remarcat și în textul biblic, în care Ioan Botezătorul arată că el trebuie să se micșoreze, iar Iisus să crească (*Evanghelia după Ioan* 3: 30) (Aga 2005, 256).

Semnalăm prezența lui ca personaj în următorul text cules de Emil Petrovici: „La Bozovici, înainte umblau și țigani cu colinda, la miezul nopții: «C-aiș, aiș ședze Moș Crăcun; / Lîngă Moș Crăsun, / Ședze Sfintu Anu-nou; / Lîngă Sfintu Anu-nou, / Ședze **Sfintu Ion**.»” (Petrovici 1935, 41). Tot într-o enumerare de personaje biblice, apare în versurile unei colinde din Bozovici: „Iși, aișia, Doamnîe-aiși, (bis) (a) / Iest'o masă marîe-ncoinsă, / [...] / După Sfintul Anu Nou (bis) / Șăgia **Sfintul Sînciionu**. (bis) / După **Sfintul Sînciionu** (bis) / Șăgia sfinți toț d-arînd. (bis)” (Ursu 1958, 169) sau în altă variantă din aceeași localitate: „Lîngă bătrînul Crășiunî. (bis) / (B) Șăgie Sfintul Anul Nouî. (bis) / Lîngă Sfintul Anul Nouî (bis) / (A) Șăgie **Sfintu Sîmcionî**. (bis) / Lîngă **Sfintu Sîmcionî**, (bis) / (B) Șăgie sfinți tot d-arîndu.” (Ursu 1958, 170).

În colinda din Petnic specifică Bobotezei, care cuprinde tabloul botezării lui Iisus în Iordan, este amintit și numele în discuție: „Astăzi Hristos în Iordan / Se botează de la **Ioan**, / astăzi și **Sfântu' Ioan** / vine către Iordan. // Și dacă s-apropia / Domnul Hristos îi grăia: / – Lasă, **Ioane**, și cutează / și vino de Mă botează! // – Dar eu nîcîcum nu cutez / să-ndrăznesc să Te botez, / cum voiu eu să-ndrăznesc / să voiesc să Te botez? // Cum să m-apropii de foc, / că nu pot să stau pe loc, / nici să caut în Fața Ta, / dar încă-a Te boteza! // Că iarbă uscată sînt / și voi arde pe pământ. / Domnul Hristos a grăit / către **Ioan cel iubit**”⁹; ultimul vers relevă legătura specială dintre Iisus și Ioan, precum și respectul de care Ioan se bucura în ochii lui Iisus.

ÎNGERUL este o ființă intermediară între Dumnezeu și oameni, simbol al luminii spirituale create înaintea altor fapte, mesager al lumii de dincolo (Evseev 2007, 288). Ca slujitori ai lui Dumnezeu, ocrotitori și ajutători ai oamenilor (Branîște, Branîște 2001, 239), îngerii sunt semne ale sacralului, simboluri ale funcțiilor divine, dar prefigurează și funcțiile umane, aspirațiile imposibil de atins (Chevalier, Gheerbrant 1995a, 170).

Data fiind menționarea lor în textele biblice, ca vestindu-le nașterea lui Iisus Fecioarei, lui Iosif, păstorilor, e evidentă menționarea lor în textele ceremoniale, cum este și cazul colindei *Crăciune, Moș bătrâne*: „Păstorilor fluierași, / din picioare să-mi săltați, / cu **îngerii** să-mi cântați, / toți la stea să vă-nchinați.”¹⁰.

Un text ceremonial deosebit, cules din satul Putna, comuna Prigor, înfățișează îngerii aducând o veste mare, fapt integrat într-un dialog cu icoanele – prefigurare a personajelor sfinte pe care le închipuie. Aceștia povestesc episodul nașterii lui Iisus din Fecioara Maria: „Pogorât-au, pogorât / **îngerii** la Domnul Sfânt / pră turnu bisericii, / la icoana Precistii.”¹¹. Răspunsul îngerilor pare desprins din comunitatea de tip tradițional; de altfel, însuși coborârea acestora pe turnul bisericii (cunoscut simbol al țării, al privegherii, semn ce îndeamnă spre cer, spre rugăciune, fiind, de regulă, locul de plasare a clopotelor) (Aga 2005, 392), în opoziție cu faptul că ei urcă la Dumnezeu, nu coboară, sugerează apropierea planului sacru de cel pămîntesc printr-un act accesibil membrilor comunității de tip rural (în mentalul tradițional, adevărurile legate de viața bisericească sunt incontestabile).

⁹ Iosif Pușchiță, 75 de ani, cantor, Petnic.

¹⁰ Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor de istorie-geografie, Bănia, născut la Prilipeț.

¹¹ Elena Curescu, 74 de ani, bicotoare, Putna, născută la Lăpușnicel.

În general, **PĂSTORUL (CIOBANUL)** este un personaj cu prestigiu sacral în cultura tradițională, „om natural, nepervertit”, căruia îi sunt atribuite valențe magice (Evseev 2007, 457-458). Simbolistica păstorului include și „un sens de înțelepciune intuitivă și experimentală, prefigurând și veghea; funcția sa presupune exercitarea constantă a vigilenței: este treaz și vede” (Chevalier, Gheerbrant 1995b, 48), fapt pentru care e asemănat soarelui sau regelui. Totodată, acest personaj preînchipuie și nomadul (cel fără rădăcini), sufletul care în această lume este călător (Chevalier, Gheerbrant 1995b, 48).

Păstorii, prezenți – în textele specifice colindatului – și sub numele de *păcurari*, apar, aproape în permanență, amintiți alături de îngeri, fapt pentru care sunt înfățișați în aceleași exemple ca cele de mai sus: „**Păstorilor fluierași**, / din picioare să-mi săltați, / cu îngerii să-mi cântați, / toți la stea să vă-nchinați”¹². Remarcăm, în acest text, adjectivul-tribut *fluierași*, care definește un aspect caracteristic ocupației lor. Modul de exprimare a sentimentelor, un imperativ pentru păstori (după cum reiese din fragmentul citat), include elemente tradiționale specifice (săltatul, cântatul), dar și supunerea la stea – elementul sacru prin cauza pe care o reprezintă.

De asemenea, păstorii apar și în *Condacul Nașterii*, text întrebuițat, odinioară, în obiceiul colindatului: „Fecioara astăzi pe Cel mai presus de ființa noastră și pământul peștera Celui neapropiat aducem. Îngerii cu **păstorii** mărim, iar noi cu steaua călătorim...”¹³.

La Bănia, dar și în alte localități almăjene, se cânta odinioară cântecul de stea *Trei păstori*: „**Trei păstori** se întâlniră / Și așa se sfătuiră: / Raza soarelui, / Floarea câmpului, / Și așa se sfătuiră: // – Haideti, fraților, să mergem, / Floricele să culegem. / Raza soarelui, / Floarea câmpului, / Floricele să culegem”¹⁴. Menționăm și textul *Mare minune*, în varianta cântată la Dalboșeț: „Mare minune s-arată / În Vifleem astă dată, / De îngeri și de **păstori**, / **Păcurarii** de la oi. // Auzi-se laudă multă / Lângă peștera cea sfântă, / Striga **păstorii** toți tare / Lauda Domnului prea mare!”¹⁵. După cum se remarcă, în acest cântec de stea se folosesc atât numele *păstori*, cât și termenul cu tentă arhaică *păcurari*, ei fiind cei care vestesc evenimentul Nașterii.

Cei trei **MAGI** sau **CRAI** preînchipuie popoarele păgâne ce au venit, călăuziți de o stea, să se închine la nașterea lui Iisus. În tradiția creștină, s-au păstrat și numele celor trei magi (atribuite, în opinia unor cercetători, prin secolul al IX-lea): Caspar sau Gașpar (considerat, mai târziu, ca fiind maur), Mel(c)hior și Balt(h)azar (Bocian 1996, 74). După aceste personaje s-a instituit și datina umblatului sau a colindatului cu steaua, în cadrul căreia copiii întruchipează aceste personaje în episodul căutării Pruncului Iisus, întreprinzând călătoria conduși de stea.

În unele texte din obiceiul colindatului în Almăj, prezența magilor este fidelă relatării biblice; a se vedea *Steaua sus răsare*: „**Magii**, cum zăriră / steaua, și porniră, / mergând după rază, / pe Hristos să-L vază.” – cântec de stea prezent în practica umblatului cu steaua – sau colindele: „Bucurați-vă și vă veseliți toți oamenii, toți oamenii, / Căci pe Cristos împăratul l-au născut. (bis) / **Trei crai de la răsăritul Vicleemului** au pornit, au pornit / Și cu daruri înainte i-au ieșit. (bis).” (Ursu 1958, 174) ori „Crăciune, Moș bătrâne, / saltă cu noi foarte bine, /

¹² Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor de istorie-geografie, Bănia, născut la Prilipeț.

¹³ Aurel Ienea, 84 de ani, localnic, Borloveni-Vechi.

¹⁴ Textul ne-a fost comunicat în mai multe localități.

¹⁵ Florina-Maria Băcilă, 36 de ani, profesoară, Timișoara, originară din Dalboșeț.

Cristos astăzi s-a născut, / **craii** steauă au văzut.”¹⁶. Aceste texte redau inițierea călătoriei după ivirea pe cer a unei stele, ce simboliza nașterea unui nou Împărat.

IROD, cunoscut și sub numele de *Irod cel Mare*, *Idumeul*, a fost regele Iudeii în timpul căruia S-a născut Iisus Hristos (Braniște, Braniște 2001, 207). Când află de la magi că tronul lui este în pericol de a fi luat de un nou rege de prin părțile sale, ucide 14000 de copii pentru a se asigura că va scăpa de el, eveniment relatat și în unele texte întâlnite în colindatul din Almăj – *Mare minune s-arată*: „**Irod**, craiul cel ce dómnea, / La inima lui îl străcnea, / Cu durere-l săgeta / Și la crai așa zicea”¹⁷ sau *O, ce nebunie*: „O, ce nebunie / și ce rea mânie, / de **Irod** viclean, / craiul cel tiran!”¹⁸.

Într-un colind din localitatea Bănia apare din nou acest personaj negativ: „Astăz Domnul să nășcia, / *Leroloi, loi, loi, Domnului* / Pe meăseă făclii argia, / Pe nuiele flori creșcia, / Iar **Irod** când audza, / Iel năpoi mi să-ntorcia. / De mirosu florilor, / De gomozu domnilor.” (Ursu 1958, 164). Textul relevă neputința lui Irod de a se apropia de locul unde S-a născut Iisus Hristos tocmai prin opreliștea dată „De mirosu florilor, / De gomozu domnilor.”; personificarea acestor elemente este cunoscută ca procedeu specific creațiilor folclorice, pentru a întări acțiunea de oprire a răului.

Vom aminti în continuare alte personaje biblice, a căror numire în textele avute în vedere până în prezent are o singură ocurență.

PROROCUL ILIE este un personaj marcant în *Vechiul Testament*, proroc (profet) luptător împotriva idolatriei (a lui Baal), dar care apare și în *Noul Testament*, alături de Moise, în episodul Schimbării la Față a lui Iisus pe Muntele Taborului, fiind printre puținele personaje prezente în cele două părți ale *Bibliei*. Prin acțiunea de omorâre a tuturor prorocilor păgâni, dar și datorită răpirii sale la cer într-un car de foc, a fost asemănat cu „un fulger ce nimicește totul în cale” (Comte 1995, 100), fapt pentru care, în credința populară, e înzestrat cu arme de luptă precum tunetul, fulgerul și carul de foc (Aga 2005, 171). Acest lucru este redat și într-o colindă din Almăj, în care Maica Domnului cere ajutorul Sfântului pentru a-și proteja Pruncul, dar și pentru a-l pedepsi pe Iuda – prototipul vrăjmașului: „*Leroloi*, Maica Prieșiestă, *re / Leroloi*, Fuga că mi-aș da / *Leroloi*, La **Sfântu Iliie**. / *Leroloi, Iliie, Ilii'(e)*, / *Leroloi*, Trasnieșcie, pliesnieșcie, / *Leroloi*, Iuda prăpăgieșci(e)” (Ursu 1958, 166); textul redă credința populară în puterea lui Iliie de a nimici forțele vrăjmașului.

Un alt personaj negativ prezent în textul de mai sus este **IUDA**, cunoscut și sub numele de *Iscarioteanul*, unul dintre cei doisprezece apostoli ai lui Iisus, cel care L-a trădat pe Învățătorul lui, motiv pentru care a fost numit și „fiul pierzării” (cf. *Evanghelia după Ioan* 17: 12) (Evseev 2007, 282). În general, e cunoscut ca personaj malefic, numele său contopindu-se cu o seamă de figuri din demonologia populară: în acest sens, Iuda apare în texte ale colindelor, ale descântecelor, ale baladelor ori în alte eresuri populare. După unii cercetători, el este analog balaurului din mito-folclorul românesc, un rival permanent al lui Iisus (Evseev 2007, 283).

În acest context se poate aminti și existența, în textele specifice colindatului, a altui personaj-prototip – *vrăjmașul* sau *diavolul*: „Bucurați-vă și vă veseliți toți oamenii, toți oamenii, / Căci pe Cristos împăratul l-au născut. (bis) / [...] / Adam cu Eva lui în rai se

¹⁶ Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor de istorie-geografie, Bănia, născut la Prilipeț.

¹⁷ Florina-Maria Băcilă, 36 de ani, profesoară, Timișoara, originară din Dalboșeț.

¹⁸ Elena Surulescu, 61 de ani, învățătoare, Gârbovăț.

bucură, se bucură, / Iar vrăjmașul cu diavolul se scutură. (bis) / Noi de-acum cu picioarele să-l găzim, să-l găzim / Și cu palmele să-l plusnim (bis).” (colind din Borloveni) (Ursu 1958, 174). Remarcăm, în fragmentul citat, intenția de distrugere a răului, prin participarea întregii comunități, idee semnalată prin folosirea unor termeni regionali / arhaici.

MOISE, ca personaj istoric, este cel care a întemeiat legea iudaică (cultul mozaic), primind de la Dumnezeu tablele legii, pentru a fi date și făcute cunoscute evreilor (Bălan Mihailovici 2003, 385). De asemenea, Moise (ebr. „scos din apă”) este prototipul lui Iisus, fiind considerat cel mai mare profet al *Vechiului Testament*, eliberatorul poporului (Aga 2005, 248). A fost crescut în casa lui Faraon, după ce fusese salvat din apele Nilului de fiica lui.

Într-un text ce se cântă mai recent, cu precădere în cadrul slujbelor religioase din Valea Almăjului, Moise este menționat doar ca autor al cărții ce cuprinde profeția privind venirea lui Iisus Hristos pe pământ – probabil, promisiunea legată de eliberarea poporului: „Doamne, a Tale cuvinte / Care s-au scris mai ’nainte / S-au plinit precum și scrie / **Moise** la cartea întâie, / O, minune!”.

*

După cum se observă din cele de mai sus, ne-am propus o scurtă prezentare a câtorva dintre personajele biblice întâlnite în textele ceremoniale (colinde, cântece de stea) integrate în obiceiul colindatului specific sărbătorilor de iarnă, cu referire la Valea Almăjului, județul Caraș-Severin. Unele figuri biblice sunt întâlnite, în aceste creații, sub diverse nume, fapt datorat și apartenenței lor la spațiul sacru, unde întotdeauna au fost întrebuințate denumirile ce includ o serie de atribute specifice caracterului lor. Demn de semnalat este și faptul că acțiunile îndeplinite de multe dintre acestea sunt, uneori, adaptate vieții tradiționale românești, implicarea lor în relatările scripturistice nefiind fidelă, ci doar simbolică.

Fabulația la care sunt supuse personajele, acțiunile lor ori evenimentele biblice, în colindele discutate, se supune „unei prelucrări intense pentru a fi ajustată pe măsura viziunii populare” (Bîrlea 1981, 369), cu precădere a celei din zona Almăjului, fapt identificat și pentru celelalte regiuni din spațiul tradițional românesc. În general însă, pierderea autenticității prin devieri de la tradiția scrierilor biblice (ceea ce, în opinia unor cercetători, confirmă crearea acestor texte de către oamenii simpli din popor, care nu au avut acces la textele sacre) s-a compensat, de-a lungul timpului, „cu ce s-a câștigat în poezie, unele colinde dovedindu-se mult deasupra textului biblic ca valoare literară, adesea umanizând crâmpie aride, talmăcindu-le în simțirea românească” (Bîrlea 1981, 372).

Bibliografie

- Aga, Victor. 2005. *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic (cu istorie, tradiții, legende, folclor)*, ediția a II-a. Timișoara: Învierea.
- Bălan Mihailovici, Aurelia. 2003. *Dicționar onomastic creștin. Repere etimologice și martirologice*. București: Minerva.
- Bîrlea, Ovidiu. 1981. *Folclorul românesc*, vol. I, București: Minerva.
- Bocian, Martin. 1996. *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*. În colaborare cu Ursula Kraut și Iris Lenz. Traducere în limba română de Gabriela Danțiș și Herta Spuhn. București: Ed. Enciclopedică.
- Braniște, Ene, Braniște, Ecaterina. 2001. *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș: Editura Diecezană.
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain. 1995a. *Dicționar de simboluri*, volumul 2, E-O, București: Artemis.

- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain. 1995b. *Dicționar de simboluri*, volumul 3, P-Z, București: Artemis.
- Comte, Fernand. 1995. *Marile figuri ale Bibliei*. Traducere de Mihaela Voicu. București: Humanitas.
- Douglas, J. D. (red.). 1995. *Dicționar biblic*. Traducere de Liviu Pup și John Tipei. Oradea: Societatea Misionară Română, Editura Cartea Creștină.
- Evseev, Ivan. 2007. *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara: Învierea.
- Ivăniș Frențiu, Maria. 2012. *Aspecte ale limbajului liturgic românesc* (teză de doctorat). Timișoara: Universitatea de Vest din Timișoara.
- Petrovici, Emil. 1935. „Folklor din Valea Almăjului”, in *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, p. 25-157.
- Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel. 1978. *Folclor literar românesc*, ediția a II-a, București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Ursu, Nicolae. 1958. *Cântece și jocuri populare românești din Valea Almăjului (Banat)*, București: Editura Muzicală.
- Vătcă, Maria. 2014. „The Virgin Mary – biblical character in the ceremonial texts specific to Christmas carols from «Almăjului» Valley, Caraș-Serverin county”, in *Romanian Journal of Literary Studies*, 4, p. 351-358.

Informatori:

- Nicolae Andrei, 63 de ani, profesor de istorie-geografie, Bănia, născut la Prilipeț.
- Florina-Maria Băcilă, 36 de ani, profesoară, Timișoara, originară din Dalboșeț.
- Ion Băcilă, 82 de ani, rapsod, fost dirijor al corului Bisericii Ortodoxe din Dalboșeț.
- Elena Curescu, 74 de ani, bocitoare, Putna, născută la Lăpușnicel.
- Aurel Ienea, 84 de ani, localnic, Borlovenii-Vechi.
- Nicolae Piescu, 83 de ani, cântăreț de strană, Bozovici.
- Iosif Pușchiță, 75 de ani, cantor, Petnic.
- Elena Surulescu, 61 de ani, învățătoare, Gârbovăț.